

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Linguistica 17 (2022)

ISSN 2083-1765

DOI 10.24917/20831765.17.7

Tomasz Jelonek

ORCID 0000-0002-4771-0021

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska

Nieoficjalne nazwy sklepów w środowisku wiejskim (na przykładzie gminy Wręczyca Wielka w powiecie kłobuckim)

Słowa kluczowe: nieoficjalna nazwa sklepu, chrematonim, motywacja semantyczna, polszczyzna mówiona mieszkańców wsi, gmina Wręczyca Wielka

Keywords: an informal name of a shop, chrematonim, semantic motivation, oral Polish of village inhabitants, Wręczyca Wielka community

Sklepy od zawsze odgrywały istotną rolę w życiu ludzi. W wiejskich mikrowspółnotach były one nie tylko miejscem, gdzie można było nabyć określone towary przydatne w gospodarstwie domowym. W przeszłości lokalne obiekty handlowe stanowiły również punkt spotkań i wymiany informacji przez okolicznych mieszkańców. Dla członków niewielkich wspólnot ten aspekt funkcjonowania sklepów jest wciąż istotny. Wraz ze zwiększeniem liczby obiektów handlowych, szczególnie po roku 1989, wzrosła potrzeba wyróżnienia poszczególnych lokali za pomocą nazw. Współcześnie w środowisku wiejskim, podobnie jak w miastach, sklepy posiadają oficjalne nazwy zarejestrowane m.in. w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej¹. Warto jednak podkreślić, że większość tzw. chrematonimów nie funkcjonuje w polszczyźnie mówionej mieszkańców wsi. Członkowie mikrowspólnot stworzyli bowiem własny system identyfikacji lokalnych obiektów handlowych, z którego korzystają w trakcie rozmów dotyczących zakupów.

Głównym celem niniejszego artykułu jest próba charakterystyki nieoficjalnych nazw sklepów, które funkcjonują w polszczyźnie mówionej mieszkańców wsi. Artykuł ten ma charakter interdyscyplinarny, sytuuje się na pograniczu onomastyki, etnolingwistyki, socjolingwistyki i historii.

Materiał badawczy stanowi ponad 60 nieformalnych nazw lokali oferujących sprzedaż różnorodnych artykułów, np.: spożywczych, wielobranżowych, monopowych, mięsnych, papierniczych, obuwniczych. Zebrano je w latach 2019–2021 w trakcie prowadzenia wywiadów z najstarszym i średnim pokoleniem mieszkańców

¹ Zob. <https://prod.ceidg.gov.pl/ceidg.cms.engine/> (dostęp 16.02.2022).

gminy Wręczyca Wielka² w powiecie kłobuckim na północy województwa śląskiego. Wspomniana jednostka podziału administracyjnego zajmuje powierzchnię 147 km² i znajduje się w bliskim sąsiedztwie trzech miast: Częstochowy, Kłobucka i Krzepic³.

W celu pozyskania materiału onimicznego przeprowadzono rozmowy z przedstawicielami wszystkich 26 wsi, które tworzą gminę. Respondentów proszono o podanie informacji, w jakich sklepach robią na co dzień zakupy. Pytano również o lokalizację obiektów handlowych. Należy podkreślić, że obecnie nie w każdej miejscowości funkcjonuje sklep. Lokali prowadzących sprzedaż nie ma na przykład w Brzezinkach, w Golcach i w Nowinach. Najwięcej sklepów mieści się z kolei we Wręczyca Wielkiej, w Truskolasach oraz w Węglowicach. W materiale onimicznym, który poddano analizie, uwzględniono tylko nieoficjalne nazwy lokali handlowych prowadzących działalność gospodarczą na obszarze gminy w trakcie eksploracji, czyli w latach 2019–2021. Trzeba jednak podkreślić, że podczas rozmów mieszkańcy wsi podawali też liczne nazwy na obiekty związane ze sprzedażą, które zakończyły już swoją działalność, ale wciąż są obecne we wspomnieniach informatorów (zob. Jelonek 2021b). I tak respondenci przywoływali nazwy sklepów funkcjonujące na obszarze gminy w czasie II wojny światowej, tuż po roku 1945, w czasach PRL, a także – po upadku komunizmu, np.: *U Morawskiego* (Grodzisko)⁴, *U Żytka* (Bieżeń), *U Stacha Głaba* (Grodzisko), *U Stacha Sygudy* (Grodzisko), *U Baranowskiego* (Truskolasy), *U Krzemińskiego* (Golce), *U Kudły* (Klepaczka), *U Jeżyka*⁵ (Klepaczka), *U Zakonnicy* (Truskolasy), *U Paciepnicki* (Truskolasy), *U Wolnickiego* (Truskolasy), *U Helenki Majchrzakowej* (Truskolasy), *W Kółku Rolniczym* (Truskolasy), *U Gabrysia* (Truskolasy), *W Mleczarni* (Borowe), *U Maja* (Truskolasy), *U Markowskiej* (Truskolasy), *U Oziębały* (Hutka), *U Dąbrowskiego* (Bór Zapilski).

Bogactwo nazw współczesnych sklepów potwierdza, że należą one do tej części propriatnej sfery języka, która wykazuje ścisłe związki z nowoczesną cywilizacją⁶. Zdaniem Adama Siwca nazwy sklepów uznaje się dość powszechnie za chrematonimy, choć ich przynależność do chrematonimii nie jest oczywista. Problem polega na tym, że chrematonimia jako nadrzędna kategoria nazewnicza jest różnie pojmowana, ma dość dowolne kryteria klasyfikacji nazw i niewyraźne granice (Siwiec 2012: 29–30). Na przykład Czesław Kosyl definiuje chrematonimy jako „nazwy

² W skład gminy wchodzi 26 wsi: Bieżeń, Borowe, Bór Zapilski, Brzezinki, Czarna Wieś, Długi Kąt, Golce, Grodzisko, Hutka, Jezioro, Kalej, Klepaczka, Kuleje, Nowa Szarlejka, Nowiny, Pierzchno, Piła Druga, Piła Pierwsza, Puszczew, Szarlejka, Truskolasy, Węglowice, Wręczyca Mała, Wręczyca Wielka, Wydra, Zamłynie.

³ Szerzej na temat gminy autor pisze w odrębnym opracowaniu, zob. Jelonek 2018: 23–41; por.: Kała, Kędziora, Żerdzińska 2007; Krzypkowski 2007; Hereźniak, Sieradzki 2008; Pilecka, Roszak, Wrzesiński 2008; Jelonek 2013.

⁴ W nawiasie umieszczono nazwę miejscowości, w której funkcjonował lub funkcjonuje sklep.

⁵ Nazwa sklepu pochodzi od przezwiska właściciela, por. n. os. Jeżyk, najprawdopodobniej przezwisko właściciela sklepu pochodzące od charakterystycznego ścięcia włosów.

⁶ Wpływ przemian politycznych i cywilizacyjno-kulturowych na różne typy nazw własnych analizowali m.in. Kazimierz Długosz (1994), Ewa Rzetelska-Feleszko (1998a, 1998b, 2001), Bogusław Nowowiejski (2006), Adam Siwiec (2012), Ewa Oronowicz-Kida (2012, 2015, 2019), Halina Kurek (2019), Tomasz Jelonek (2021a, 2021b).

własne niektórych materialnych wyrobów ręki ludzkiej, przemysłowych lub rękodzielniczych, jednostkowych lub seryjnych, takich, które nie są trwale związane z określonym krajobrazem” (Kosyl 2001: 447). Wspomniany badacz do obiektów desygnowanych za pomocą chrematonimów zalicza m.in. wyroby drogerijne i cukiernicze, a także środki transportu, niektóre rodzaje broni i obiektów wojskowych, sprzęty gospodarstwa domowego oraz meble i dzwony. Kosyl nie wlicza natomiast do wspomnianej bazy *propriów* na przykład nazw kin, teatrów, lokali handlowych i gastronomicznych. Zdaniem badacza są to bowiem nazwy obiektów trwale związanych z określonym krajobrazem (Kosyl 2001: 447–452).

Nieco inne stanowisko w sprawie zakresu obiektów desygnowanych przez chrematonimy prezentuje Edward Breza. Zdaniem badacza

nie można [...] pojęcia chrematonimów ograniczać tylko do niektórych wytworów materialnej i duchowej pracy człowieka. W centrum badań chrematonimii znajduje się coraz więcej obiektów kultury materialnej i duchowej. Dyskusyjna jest też kwestia, czy chrematonimia ma obejmować nazwy obiektów nie związanych trwale z określonym krajobrazem (Breza 2005: 343–344).

Wspomniany badacz proponuje nieco szerszy zakres omawianego terminu, dlatego też do grupy tzw. chrematonimii szerzej rozumianej (Breza 2005: 345) zalicza m.in. nazwy lokali handlowych i gastronomicznych oraz określenia budynków związanych z kulturą i rekreacją.

W niniejszym artykule nazwy sklepów uznano za chrematonimy. Przyjęto bowiem szeroki zakres wspomnianego terminu, który uwzględni zarówno nazwy wyrobów trwale niezwiązanych z określonym krajobrazem (np.: kremów kosmetycznych, czekolad, papierosów; por. Kosyl 2001: 447), jak i nazwy obiektów wpisanych w daną panoramę (np.: budynków użyteczności publicznej, sklepów, teatrów, kin, domów wczasowych; por. Breza 2005: 343–345)⁷.

W związku z tym, że przedmiot artykułu stanowią nazwy lokali handlowych nadawane przez mieszkańców wsi, krótkiej charakterystyki wymaga również termin *nieoficjalna nazwa sklepu*. Za wspomnianą nazwę uznano takie określenie lokalnego obiektu handlowego, które funkcjonuje wyłącznie w polszczyźnie mówionej i jest znane co najmniej kilkunastu mieszkańcom wsi. W trakcie aktu komunikacji członków mikrowspólnoty jego podstawowa funkcja polega na identyfikacji lokalu, w którym można kupić różnorodne towary, np.: *U Miary, U Gutka, Do Dody, Koło Kościoła, W Remizie, Po schodkach, Jedyńka, Melina*. Nieoficjalne nazwy sklepów uznano za nazwy własne, przyjęto bowiem stanowisko Władysława Lubasia, iż „przy zaliczeniu danego określenia [...] do nazw [własnych – uzup. T.J.] należy kierować się tym, czy jest ono przynajmniej u kilkunastu mieszkańców wsi znane” (Lubaś 1963: 200).

⁷ Na temat chrematonimii powstała do tej pory obszerna literatura, zob. np.: Kosyl 1983, 2001; Głowacki 1990a, 1990b; Rzetelska-Feleszko 1994, 1995; Breza 2005; Gałkowski 2011; Siwiec 2012; Długosz 2014. Cennych informacji w zakresie specyfiki nazw związanych ze współczesną cywilizacją dostarcza również tom *Chrematonimia jako fenomen współczesności* (zob. Biolik, Duma (red.) 2011).

Jak już wspomniano, sklepy funkcjonujące na obszarach wiejskich posiadają oficjalne nazwy (zob. Jelonek 2021a), tak jak większość innych lokali usługowych. W gminie Wręczyca Wielka działalność gospodarczą prowadzą następujące obiekty handlowe, por. np.: *Ewa* (Kuleje i Zamłynie), *Kamil* (Czarna Wieś i Truskolasy), *Henio* (Puszczew), *Dariusz Jeziorski* (Bieżeń), *Kowalik* (Truskolasy i Wręczyca Wielka), *Kuba* (Truskolasy), *Christopcher* (Truskolasy), *Michaela* (Truskolasy), *Max* (Truskolasy), *Carina* (Truskolasy), *Bambini* (Wręczyca Wielka), *Radex* (Puszczew), *Romex* (Truskolasy), *Aimex* (Truskolasy), *Limdex* (Wręczyca Wielka), *BiM* (Kalej), *A.B.C.* (Borowe), *ATN* (Szarlejka), *Pattika* (Truskolasy i Wręczyca Wielka), *Amel* (Wręczyca Wielka), *Kram* (Truskolasy), *Najtaniej w mieście...* (Truskolasy), *Edmet* (Truskolasy), *Kali* (Wręczyca Wielka), *Wojkon* (Kalej), *Neścior* (Truskolasy), *Trendy Moda* (Wręczyca Wielka), *Dream Toys* (Wręczyca Wielka), *Kall-Carrion Trading* (Puszczew), a także *Wafelek Supermarkety* (Truskolasy i Wręczyca Wielka), *Dino Polska* (Truskolasy), *Biedronka* (Wręczyca Wielka). Należy podkreślić, że większość ze wspomnianych nazw nie funkcjonuje w polszczyźnie mówionej mieszkańców gminy. Potwierdzają to przedstawione poniżej fragmenty dwu rozmów, por.:

A. *Ciociu, czy wiesz, gdzie w Truskolasach jest sklep Pattika?*

B. *Jo⁸ pjrwsze słyse, że w Truskolasach jes taki sklep.*

A. *Ciociu, jeździsz do tego sklepu we wtorki i w piątki na zakupy.*

B. *To jo zakupy robje U Mjary, a sklepu Patyk to jo nie znam.*

A. *Ciociu, U Miary to jest właśnie sklep Pattika.*

B. *Pjrwsze słyse, że tyn sklep sie tag nazywo, jo robje zawsze zakupy U Mjary.*

A. *Ciociu, a w jakich sklepach jeszcze robisz zakupy?*

B. *No, jag jade do Truskolos, to Koło Kościoła mjsyo czysto se kupuje. Tero to jeszcze z wujkiem do Dino⁹ i do Wafelka jeździmy, no i czasami do Kamila wejde.*

C. *Wiesz, gdzie w Truskolasach jest sklep Kram?*

D. *A jest taki sklep w Truskolasach?*

C. *Jest.*

D. *To nie wiem, nie znam takiego.*

C. *A gdzie Kuba z Filipem kupują przybory do szkoły?*

D. *No Koło Apteki albo U Kotarskiej.*

C. *Kram to właśnie ten sklep.*

D. *To w Truskolasach chyba tak nikt nie mówi.*

Na podstawie informacji uzyskanych od respondentów można stwierdzić, że nie wszystkie oficjalne nazwy sklepów pojawiają się w polszczyźnie mówionej mieszkańców gminy. Większość z tych propriów nie spełnia podstawowej,

⁸ Fonetyka zapisanych wypowiedzi gwarowych respondentki „B” (lat 84) została przedstawiona w takim stopniu, na jaki pozwala pisownia ogólnopolska. Szczegółową charakterystykę języka badanego terenu autor omówił w odrębnym opracowaniu, zob. Jelonek 2018: 50–53.

⁹ W polszczyźnie mówionej mieszkańców gminy Wręczyca Wielka funkcjonuje nieliczna grupa oficjalnych nazw lokali handlowych, które – w większości – nie posiadają swoich nieformalnych odpowiedników. Szerzej na ten temat autor pisze w odrębnym opracowaniu, zob. Jelonek 2021b: 127–128.

referencjalnej funkcji chrematonimów, polegającej na szybkiej i precyzyjnej identyfikacji obiektu handlowego za pomocą nazwy własnej. Dla większości mieszkańców wsi wspomniane propria są nieczytelne, niezrozumiałe i czasami trudne do wymówienia oraz zapamiętania. Często nie wskazują one też na żaden charakterystyczny element lokalu handlowego znany autochtonom. Niefunkcjonalność wielu tego typu nazw sprawia, że członkowie badanej mikrowspólnoty w trakcie rozmów, które dotyczą transakcji kupna lub sprzedaży, korzystają z własnego, nieoficjalnego systemu identyfikacji obiektów handlowych. Potwierdza to tezę Haliny Pelcowej, że „językowy świat wiejski jest budowany według własnych potrzeb” (Pelcowa 1999: 259). „Mieszkańcy wsi – jak pisze Anna Piechnik – dbają szczególnie o przejrzystość etymologii leksemów. Skomplikowana bądź nieczytelna etymologicznie nomenklatura polszczyzny literackiej posiada w mowie mieszkańców [...] ludowy odpowiednik” (Piechnik 2009: 39).

Warto podkreślić, że elementy nieoficjalnego systemu identyfikacji sklepów nie są niczym nowym. Ze zgromadzonych informacji wynika, że funkcjonowały one już na eksplorowanym obszarze w trakcie II wojny światowej (zob. Jelonek 2021a, 2021b). W czasach PRL sprzedaż w gminie prowadziły przede wszystkim sklepy należące do wymienionego już wcześniej GS-u. Wspomniane lokale handlowe nie posiadały oficjalnych nazw. Każdy z nich miał natomiast przypisany numer. Nad wejściem do sklepu Gminnej Spółdzielni znajdował się charakterystyczny szyld, który zawierał logo GS, numer sklepu, a także informacje na temat typu asortymentu oferowanego przez dany lokal, np.: sklep żelazny, sklep tekstylny, sklep z artykułami do produkcji rolnej. Zdaniem E. Rzetelskiej-Feleszko tego typu napisów nie można uznać za nazwy lokali handlowych, zawierają one bowiem tylko informacje wyrażone za pomocą wyrazów pospolitych (Rzetelska-Feleszko 1995: 119). Jak stwierdza badaczka, „takie same informacje mogą odnosić się do wielu różnych sklepów” (Rzetelska-Feleszko 1995: 119). Trzeba jednak podkreślić, że nawet w większych miejscowościach funkcjonował zwykle jeden sklep tekstylny lub żelazny. W trakcie aktu komunikacji mieszkańcy wsi nie mieli zatem problemu z identyfikacją obiektu handlowego, o którym mówił rozmówca. Problem z rozpoznaniem sklepów pojawiał się wówczas, kiedy na przykład w większej wsi działały minimum dwa lokale oferujące artykuły spożywcze lub wyroby mięsne. Co prawda każdy z tych sklepów miał przypisany numer, ale taki sposób identyfikacji obiektów handlowych nie przyjął się w środowisku wiejskim. Już wówczas mieszkańcy wsi stworzyli własne nazwy dla poszczególnych sklepów GS, które oferowały te same produkty. I tak na przykład w Truskolasach artykuły spożywcze można było kupić *U Zakonnicy/Koło Kościoła* albo też *U Paciepnicki* (por. n. os. *Paciepnik*). Z kolei mięso lub wędliny oferował sklep *W Remizie/U Helenki Majchrzakowej* (por. n. os. *Helena Majchrzak*) albo *U Wolnickiego* (por. n. os. *Wolnicki*). W tym miejscu należy podkreślić, że w czasach PRL zasób nieoficjalnych nazw sklepów był niewielki, ponieważ – jak już wspomniano – lokale handlowe działały głównie w większych wsiach i nie było ich zbyt wiele. Wzrost liczby nieformalnych chrematonimów nastąpił po roku 1989, kiedy to na obszarach wiejskich zaczęły powstawać liczne sklepy prywatne.

Na podstawie analizy zgromadzonego materiału badawczego można stwierdzić, że większość nieoficjalnych nazw obiektów handlowych tworzy formacje

analityczne, w których doszło do elipsy członu nadrzędnego – najczęściej rzeczownika *sklep*. Nazwy te pojawiają się w trakcie rozmów dotyczących szeroko pojętych zakupów. Pierwszą, najliczniejszą grupę nieformalnych chrematonimów, biorąc pod uwagę klasyfikację semantyczną, stanowią nazwy posesywne motywowane nazwiskiem właściciela sklepu, por.: *Do Bereszowej* (por. n. os. *Beresz*, Borowe), *Do Janickiej* (por. n. os. *Janicka*, Czarna Wieś), *Do Żyłki* (por. n. os. *Żyłka*, Bieżeń), *U Bednarka* (por. n. os. *Bednarek*, Kalej, Wręczyca Wielka), *U Gazdy* (por. n. os. *Gazda*, Węglowice), *U Klimaski* (por. n. os. *Klimas*, Czarna Wieś), *U Kozaka* (por. n. os. *Kozak*, Grodzisko), *U Łebka* (por. n. os. *Łebek*, Kuleje), *U Łykacza* (por. n. os. *Łykacz*, Puszczew), *U Miary* (por. n. os. *Miara*, Truskolasy), *U Puchały* (por. n. os. *Puchała*, Czarna Wieś), *U Pyrzyka* (por. n. os. *Pyrzyk*, Czarna Wieś), *U Wacha* (por. n. os. *Wach*, Bieżeń) *U Zelkowej* (por. n. os. *Zelek*, Puszczew). I tak na przykład mieszkańcy Czarnej Wsi, Jeziora, Puszczewa i Węglowic mogą nabyć artykuły wielobranżowe m.in. *U Gazdy* lub *U Puchały*, artykuły ogrodnicze – *U Klimaski*, a kwiaty – *U Pyrzyka*. Z kolei społeczność Borowego chodzi na zakupy spożywcze m.in. *Do Bereszowej*, a mieszkańcy Bieżenia – m.in. *Do Żyłki*. Natomiast w Truskolasach tzw. wyroby z Częstochowy można kupić *U Miary*.

Kolejną, mniejszą grupę nieformalnych nazw sklepów tworzą nazwy posesywne motywowane imieniem właściciela obiektu handlowego. Do tego typu propriów można zaliczyć na przykład: *Do Eli* (por. n. os. *Elżbieta*, Jezioro), *Do Iwony* (por. n. os. *Iwona*, Długi Kąt), *U Anetki* (por. n. os. *Aneta*, Czarna Wieś), *U Gutka* (por. n. os. *Gustaw*, Grodzisko), *U Ludwika* (por. n. os. *Ludwik*, Grodzisko), *U Marka* (por. n. os. *Marek*, Czarna Wieś), *U Tomka* (por. n. os. *Tomasz*, Szarlejka). W tego typu nieoficjalnych chrematonimach mieszkańcy badanego obszaru często utrwalają zdrobniałe formy imion. I tak na przykład społeczność Jeziora po produkty pierwszej potrzeby udaje się najczęściej *Do Eli*, a mieszkańcy Długoego Kąta – *Do Iwony*. W Grodzisku zakupy spożywcze można zrobić *U Gutka* lub *U Ludwika*, w Czarnej Wsi – *U Marka*, a w Szarlejce – *U Tomka*.

W zgromadzonym materiale badawczym odnotowano również grupę nazw posesywnych motywowanych przezwiskami właścicieli sklepów. Do tej bazy nazw można zaliczyć następujące określenia: *Do Dody* (por. n. os. *Doda*, Bieżeń), *U Grzyba* (por. n. os. *Grzyb*, Grodzisko), *U Hieny Cmentarnej* (por. n. os. *Hiena Cmentarna*, Truskolasy), *U Januska* (por. n. os. *Janusz*, Węglowice), *U Puszka* (por. n. os. *Puchała*, Czarna Wieś). I tak na przykład w Bieżeniu jeździ się na zakupy spożywcze *Do Dody*, por. *to tak tam jedną z rodziny właścicieli przezywają, lubi wypić i poszaleć jak Doda Elektroda, tylko nie pisz pan tego*. Z kolei w Truskolasach znicze kupuje się m.in. *U Hieny Cmentarnej*, por. *bo ta kobieta to siedzi przy tym cmentarzu świątek, piątek i niedziela, nawet w Wielkanoc miała otwarte, jest strasznie chytra na pieniądze*. W Węglowicach natomiast warzywa i owoce oferuje m.in. sklep *U Januska*, por. *bo on sepleni, Janusek*.

Nieoficjalne nazwy obiektów motywowane wymienionymi antroponimami (nazwiskami, imionami lub przezwiskami) potwierdzają, że właściciele lokali handlowych z obszaru gminy Wręczyca Wielka są powszechnie znani.

W zgromadzonym materiale badawczym, oprócz nazw posesywnych, można również wyróżnić nazwy relacyjne – lokalizujące. Propria te motywowane są nazwami różnego rodzaju obiektów. Ich pierwszą grupę stanowią określenia

z przyimkiem *koło*. Potwierdzają to następujące nazwy, por.: *Koło Apteki* (por. ap. *ap-tek-a*, Truskolasy), *Koło Kościoła* (por. ap. *kościół*, Kuleje i Truskolasy), *Koło Ośrodka* (por. n. w. *Wiejski Ośrodek Zdrowia w Truskolasach*), *Koło Cmentarza* (por. ap. *cmentar-z*). I tak w Truskolasach artykuły papiernicze i obuwnicze można kupić przede wszystkim *Koło Apteki*, czyli w sklepie, który sąsiaduje właśnie z apteką. Nazwa *Koło Kościoła* desygnuje z kolei dwa sklepy w różnych miejscowościach gminy. Jeden z nich mieści się w bliskim sąsiedztwie kościoła parafialnego w Kulejach, a drugi – w pobliżu świątyni w Truskolasach. W tym miejscu warto wspomnieć, że nazwa związana z kościołem w Truskolasach ma bogatą historię. Funkcjonowała ona bowiem w polszczyźnie mówionej mieszkańców już w czasach PRL. Stanowiła określenie jednego ze sklepów GS. Mieścił się on w budynku należącym do Zgromadzenia Karmelitanek Dzieciątka Jezus w Truskolasach, zlokalizowanym naprzeciwko kościoła¹⁰. Na początku lat 90. XX w. lokal prowadzony przez GS został zlikwidowany. W tym samym pomieszczeniu funkcjonowanie rozpoczął prywatny sklep spożywczy prowadzony przez państwa Hadrianów. Mimo zmiany właściciela mieszkańcy Truskolas i wsi okolicznych – w rozmowach, które dotyczyły zakupów spożywczych – nadal posługiwali się nazwą *Koło Kościoła*. Pod koniec lat 90. XX w. dom sióstr zakonnych przeznaczono do rozbiórki, zaś sklep spożywczy przeniesiono do pobliskiego lokalu, w którym siedzibę miał dawniej posterunek milicji. Nazwa *Koło Kościoła* – mimo zmiany lokalu i licznych, kolejnych zmian właścicieli sklepu – przetrwała do dzisiaj, dlatego też mieszkańcy wciąż robią zakupy w sklepie *Koło Kościoła*. Inna nazwa z analizowanej grupy, *Koło Ośrodka*, desygnuje z kolei aptekę, która znajduje się obok Wiejskiego Ośrodka Zdrowia w Truskolasach. W tym miejscu należy podkreślić, że we wspomnianej miejscowości działa od wielu lat jeszcze jedna apteka. Dla rozróżnienia nową aptekę mieszkańcy Truskolas i wsi okolicznych określają mianem *Koło Ośrodka*, por. *Nie kupiłam antybiotyku w aptece, może kupię jeszcze Koło Ośrodka*. Do analizowanej grupy można zaliczyć też nazwę *Koło Cmentarza*, która desygnuje sklep wielobranżowy znajdujący się w bliskim sąsiedztwie cmentarza parafialnego w Truskolasach.

Omówione nazwy z przyimkiem *koło* także stanowią formacje analityczne, w których doszło do elipsy członu nadrzędnego – rzeczowników *sklep* lub *apteka*. Analizowane nazwy relacyjne potwierdzają, że mieszkańcy gminy Wręczyca Wielka w trakcie aktu nominacji za wyróżniki nazwotwórcze wybierają takie elementy przestrzeni, które są powszechnie znane.

Kolejną grupę nazw relacyjnych – lokalizujących tworzą propria z przyimkami *w* lub *na*. W tego typu nazwach relacyjnych, motywowanych także określeniami różnego rodzaju obiektów, utrwalono informacje o usytuowaniu lokalu handlowego w obrębie innego, znanego budynku lub miejsca na obszarze mikrowspólnoty, por.: *W Remizie* (por. ap. *remiza*, Kalej), *W Stodole* (por. ap. *stodoła*, Hutka), *Na Spędzie* (por. ap. *spęd*, Truskolasy). I tak na przykład produkty spożywcze mieszkańcy Kalei kupują m.in. *W Remizie*. Trzeba dodać, że wspomniany lokal handlowy mieści się w jednym z pomieszczeń remizy strażackiej, które właściciele sklepu dzierżawią od

¹⁰ Dawniej obok nazwy *Koło Kościoła* funkcjonowała również nazwa *U Zakonnicy* (por. ap. *zakonnica*).

Ochotniczej Straży Pożarnej w Kalei. Inna nazwa, *W Stodole*, desygnuje natomiast lokal handlowy w Hutce mieszczący się w budynku przerobionym ze stodoły na nowoczesny, samoobsługowy sklep. W Truskolasach różnego rodzaju artykuły metalowe oraz farby można nabyć *Na Spędzie*, czyli w sklepie obok miejsca, gdzie dawniej prowadzono skup bydła. Nazwy z przyimkami *w* i *na* również potwierdzają, że mieszkańcy wsi w trakcie tworzenia nieoficjalnego systemu identyfikacji sklepów za podstawy nazwotwórcze wybierają takie budynki lub miejsca, które mają ścisły związek z ich najbliższym otoczeniem.

Ostatnią grupę w zgromadzonym materiale onimicznym tworzą nazwy kulturowe motywowane chrematonimem *Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”*. Obecnie na obszarze gminy działają dwa sklepy prowadzone przez GS – we Wręcycy Wielkiej (sklep spożywczo-monopolowy nr 7) oraz w Hutce (sklep spożywczy nr 46). Mieszkańcy wspomnianego regionu określają je jako: *Gees*, *Geesowski* lub *Giesowski*. Dla większości respondentów sklepy te stanowią relikwiny minionej epoki, są synonimem PRL. W trakcie rozmów mieszkańcy gminy Wręcycy Wielka przywołują na pamięć na przykład lata 70. i 80. XX w., kiedy to na wsiach funkcjonowały wyłącznie sklepy prowadzone przez Gminne Spółdzielnie. Charakteryzowane lokale handlowe kojarzą się informatorom przede wszystkim z długimi kolejkami, pustymi półkami, octem, lastrykową posadzką, niezbyt miłymi dla klientów ekspedientkami w charakterystycznych chałatach, tzw. księgą skarg i zażaleń powieszoną na sznurku oraz godłem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, które na przykład w sklepie mięsnym *U Wolnickiego* w Truskolasach przy ulicy Opolskiej było zawieszane tuż nad żelaznymi hakami do wędlin (por. Jelonek 2021b: 174). Współcześnie sklepy te nie cieszą się zbyt dużą popularnością wśród mieszkańców gminy. Badani respondenci ironicznie podkreślają, że *w Geesie to nie może pracować jakaś młoda dziewczyna, bo ona to do wystroju tego sklepu nie pasuje*. Przy okazji omawiania tej grupy chrematonimów warto wspomnieć, że na przykład mieszkańcy Czarnej Wsi do tej pory robią zakupy *w Geesie*, chociaż Gminna Spółdzielnia nie prowadzi w tej miejscowości lokalu handlowego już od kilku lat. W pomieszczeniach, gdzie wcześniej działał *Gees*, funkcjonuje natomiast współcześnie sklep o oficjalnej nazwie *Euro*. Nazwa ta nie przyjęła się wśród średniego i najstarszego pokolenia, dlatego też w polszczyźnie mówionej mieszkańców wspomnianej wsi nadal można usłyszeć informacje o towarach kupionych *w Geesie*.

Głównym celem niniejszego artykułu była próba charakterystyki nieoficjalnych nazw sklepów w środowisku wiejskim. Powstanie tego typu chrematonimów w przeszłości, w czasach PRL, wynikało przede wszystkim z pragmatycznej potrzeby rozróżnienia przez mieszkańców wsi dwóch lokali handlowych oferujących ten sam asortyment. Współcześnie czynnikiem, który przyczynia się do wzrostu liczby nazw z omawianej grupy, jest też niefunkcjonalność formalnych chrematonimów w środowisku wiejskim.

W zgromadzonym zbiorze można wyróżnić nazwy posesywne, relacyjne i kulturowe. Pierwsze z nich są motywowane antroponimami (nazwiskami, imionami lub przezwiskami; por. np.: n. os. *Beresz*, n. os. *Iwona*, n. os. *Doda*), drugie – nazwami obiektów (por. np.: ap. *kościół*, ap. *remiza*), a trzecie – chrematonimami (por. n. w. *Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”*).

Jak już wspomniano, nieoficjalne chrematonimy mają postać elipsy, funkcjonują wyłącznie w polszczyźnie mówionej, a ich zakres obiegu ogranicza się najczęściej do mieszkańców jednej lub kilku wsi. Bazę omawianych nazw tworzą, modyfikują i na bieżąco uzupełniają członkowie wiejskiego kręgu językowo-kulturowego. Nieświadomie przekazują oni też analizowane nazwy kolejnym pokoleniom (zob. Jelonek 2021b), co potwierdza chociażby historia chrematonimu *Koło Kościoła* (Truskolasy). Ponieważ większość z tego typu nazw znajduje się dopiero w stadium ustalania, w polszczyźnie mówionej można spotkać różne warianty określeń, np. *U Zelka* i *U Zerkowej* (Puszczew). Cechą charakterystyczną analizowanej grupy nazewniczej jest też występowanie dubletów nazwowych. I tak jeden lokal handlowy może mieć po kilka nazw. Na przykład w Truskolasach sklep papieżniczo-obuwniczy o oficjalnej nazwie *Kram* miejscowa społeczność desygnuje jako *Koło Apteki* lub *U Kotarskiej*. Dawniej na obiekt ten funkcjonowała jeszcze jedna nazwa – *U Dzikki*¹¹.

Nieoficjalne nazwy sklepów w polszczyźnie mówionej pełnią przede wszystkim funkcję referencjalną. Mogą one też w prosty sposób informować o lokalizacji obiektu, a także wywoływać u nadawcy i odbiorcy komunikatu określone asocjacje. Warto podkreślić, że tego typu propria nie pełnią jednak funkcji reklamowej. Nieoficjalne chrematonimy – łącznie z przezwiskami i przydomkami, mikrotoponimami, a także nazwami części wsi i przysiółków – tworzą nazewniczy krajobraz współczesnej wsi.

Rozwiązanie skrótów

ap. – appellativum

n. os. – nazwa osobowa

n. w. – nazwa własna

Bibliografia

- Biulik M., Duma J. (red.), 2011, *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, Olsztyn.
- Breza E., 2005, *Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją (chrematonimy)*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Kraków, s. 343–361.
- Długosz K., 1994, *Wpływ języków obcych na powstawanie współczesnych nazw własnych*, [w:] *Przemiany współczesnej polszczyzny*, red. S. Gajda, Z. Adamiszyn, Opole, s. 271–282.
- Długosz K., 2014, *Z zagadnień nazw własnych (antroponimy, chrematonimy, toponimy, zoonimy)*, Gorzów Wielkopolski.
- Gałkowski A., 2011, *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Łódź.
- Głowacki J., 1990a, *Nazwy własne pociągów ekspresowych i pośpiesznych*, „Język Polski” LXX, s. 192–196.
- Głowacki J., 1990b, *Nazwy własne samolotów w polskim lotnictwie komunikacyjnym*, „Język Polski” LXX, s. 106–108.

¹¹ Nazwa ta ma związek z imieniem dawnej ekspedientki, która pracowała we wspomnianym sklepie, por. n. os. *Zdzisława*.

- Hereźniak J., Sieradzki J., 2008, *Przewodnik przyrodniczy po ziemi kłobuckiej*, Kłobuck.
- Jelonek T., 2013, *Truskolasy. Dzieje wsi, jej tradycje oraz zabytki kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja*, Wręczyca Wielka.
- Jelonek T., 2018, *Językowo-kulturowy obraz wsi i jej mieszkańców utrwalony w mikrotoponimach*, Kraków.
- Jelonek T., 2021a, *Językowe świadectwa przemian społeczno-kulturowych w środowisku wiejskim (na przykładzie nazw sklepów w gminie Wręczyca Wielka w powiecie kłobuckim)*, [w:] *Dialog z tradycją*, t. IX: *Językowe świadectwo przemian społecznych i kulturowych*, red. E. Horyń, E. Młynarczyk, Kraków, s. 167–181.
- Jelonek T., 2021b, *Tradycje nazewnicze wsi a globalizacja (na przykładzie nieoficjalnych nazw sklepów w gminie Wręczyca Wielka)*, [w:] *Tradycje między Wschodem a Zachodem*, red. K. Jurczak, I. Piechnik, Kraków, s. 118–133.
- Kała E., Kędziora M., Żerdzińska K., 2007, *Gmina Wręczyca Wielka*, Wręczyca Wielka.
- Kosyl C., 1983, *Forma i funkcja nazw własnych*, Lublin.
- Kosyl C., 2001, *Chrematonimy*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 447–452.
- Krzypkowski T., 2007, *Odległa i nieodległa przeszłość mojej małej ojczyzny – rodzinnej miejscowości. Kalej – Szarlejka. Gmina Wręczyca Wielka, Kalej-Szarlejka*.
- Kurek H., 2019, *Przemiany fleksji nominalnej w polszczyźnie przełomu wieków XX i XXI (na przykładzie imion i nazwisk oraz appellativów)*, Kraków.
- Lubaś W., 1963, *Nazwy terenowe powiatów jasielskiego i krośnieńskiego*, cz. 1, „Onomastica” VIII, s. 195–236.
- Nowowiejski B., 2006, *Inspiracje kulturowe we współczesnym nazewnictwie polskim*, [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 309–316.
- Oronowicz-Kida E., 2012, *Wpływ przemian kulturowo-cywilizacyjnych na przerwiska mieszkańców południowo-wschodniej Rzeszowszczyzny*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, Seria Filologiczna, Dydaktyka 7, s. 167–176.
- Oronowicz-Kida E., 2015, *Interferencje kulturowe w oficjalnych nazwach wiejskich ulic w województwie podkarpackim*, [w:] *Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji*, red. I. Sarnowska-Giefing, M. Bałowski, M. Graf, Poznań, s. 469–477.
- Oronowicz-Kida E., 2019, *Globalizacja w języku mieszkańców południowo-wschodniej Rzeszowszczyzny (na przykładzie nazw własnych)*, [w:] *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz*, red. A. Rygotowicz-Kuźma, K. Rutkowski, Białystok, s. 489–501.
- Pelcowa H., 1999, *Przeszłość w językowym obrazie świata współczesnej wsi*, [w:] *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, s. 253–267.
- Piechnik A., 2009, *Wizerunek kobiety i mężczyzny w językowym obrazie świata ludności wiejskiej (na przykładzie gminy Zakliczyn nad Dunajcem)*, Kraków.
- Pilecka L., Roszak B., Wrześciński S., 2008, *Truskolasy dawniej i dziś*, Truskolasy.
- Rzetelska-Feleszko E., 1994, *Najnowsze nazwy sklepów*, [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych. Zbiór studiów*, red. E. Wrocławska, Warszawa, s. 133–142.
- Rzetelska-Feleszko E., 1995, *Nazwy łódzkich sklepów w 1994 roku*, [w:] *Wielkie miasto. Czynniki integrujące i dezintegrujące*, t. II, red. D. Bieñkowska, Łódź, s. 118–129.

- Rzetelska-Feleszko E., 1998a, *Zmiany cywilizacyjne a zmiany nazewnicze*, [w:] *Najnowsze przemiany nazewnicze*, red. E. Jakus-Borkowa, K. Nowik, Warszawa, s. 33–38.
- Rzetelska-Feleszko E., 1998b, *Zmiany zachodzące w nazewnictwie w wieku XX*, „Z polskich studiów slawistycznych”, seria IX, „Językoznawstwo”: *Prace na XII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Krakowie 1998*, Warszawa, s. 263–268.
- Rzetelska-Feleszko E., 2001, *Ewolucja polskich nazw własnych w XX wieku*, [w:] *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*, red. S. Dubisz, S. Gajda, Warszawa, s. 167–174.
- Siwiec A., 2012, *Nazwy własne obiektów handlowo-usługowych w przestrzeni miasta*, Lublin.

The informal names of shops in rural society (on the example of Wręczyca Wielka community near Kłobuck)

Abstract

The main purpose of the article is the attempt of description of the informal names of shops in oral Polish of contemporary village inhabitants (on the example of Wręczyca Wielka community near Kłobuck). The first part of the text is devoted to the basic methodological solutions and previous researches. The second part of this article contains the characteristic of the onimic material – e.g. description of semantic motivations and data concerning specific of mentioned group of names.